

BLOGI

Eiel Saarisen suunnittelema setelisarja kohahdutti syksyllä 1922

Historia | 15.11.2022 | Vappu Ikonen

KIRJOITTAJA

Vappu Ikonen
Historiantutkija

Ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan aiheuttama setelikaos jatkui vuosia sotien päättymisen jälkeen. Luottamus rahan arvoon ja setelien aitouteen vaati uuden setelisarjan liikkeeseen laskemista. Suomen Pankin johtokunta ryhtyi suunnittelemaan uutta setelisarjaa jo vuonna 1919. Piirtäjäksi valikoitui tunnettu arkkitehti Eiel Saarinen. Syksyllä 1922 setelisarja oli valmis esiteltäväksi pankkivaltuusmiehille, valtioneuvostolle – ja lehdistön kautta myös suurelle yleisölle.

Lehdistö riemastui saadessaan uuden setelisarjan käsiinsä. Joku laski koko sarjasta löytyvän peräti 24 alastonta naista (Iltalehti 31.10.1922). Pakinoitsijat ja kolumnistit viettivät joulua. Ministerien taakkaa valiteltiin, kun he joutuivat istumaan iltakaupalla asian äärellä ja pohtimaan kuva-aiheitten sopivuutta seteleiksi. Professori Saarinen ei varmaan suostuisi piirtämään malleille vaatteita?

Iltalehden pakinoitsija totesi järkevästi, että kansa ei tule suurimpia 500 ja 1000 markan seteleitä edes näkemään eikä sen siksi tarvitse järkyttyäkään niissä olevista alastomien kehojen määrästä.

Kansan voima kiitteli seteleitten ulkoasua 11.11.1922, mutta arveli naishahmojenolevan kabareetanssijattareita, koska he olivat pukeutuneet ”tällaisten kevytjalkaisten harsohameeseen”

Keskiuusimaan pakinoitsija ”Teppo” oli tietävinään hallituksen istuneen seteliaiheitten äärellä viikkokaupalla (Keskiuusimaa 18.11.1922). Teppo kiitteli seteleitä ja suomalaista naiskauneutta, mutta arveli että modernimpi ja vielä paremmin arvonsa säilyttävä kuva-aihe olisi 13 pirtukanisteria 13 naisvartalon sijasta.

Huhuja valtioneuvoston järkytyksestä uuden setelisarjan edessä leviteltiin lehdistössä, mutta

virallisista lähteistä eli Suomen Pankin asiakirjoista tai Kansallisarkiston digitoiduista valtioneuvoston pöytäkirjoista tällaista tietoa ei löytynyt. Valtioneuvoston pöytäkirjoissa on käsitelty asiaa vain kerran, 2.11.1922. Aluksi valtiovarainministeriön esittelijä Lundin luki pankkivaltuuston kirjelmän 16.10.1922. Kirjelmässä suositeltiin seteliuudistuksen toteutusta Suomen Pankin esittämällä tavalla. Liitteinä olivat seteleitten luonnokset. Seuraavaksi pöytäkirjassa todettiin asiasta olevan erimielisyyttä ja harkittiin äänestystä, jolloin valtiovarainministeri Gråsten puuttui puheeseen ja suositteli seteliuudistuksen toteutusta Suomen Pankin esittämällä tavalla.

Tällöin ministeri Skogström esitti paheksuntansa siitä, että valtioneuvosto on näin asetettu hyväksymään valmis suunnitelma, jonka muuttaminen tulisi kovin kalliiksi. Ministeri Kuusi suositteli kuitenkin suunnitelmasta luopumista, johtuen sekä menettelytavasta että siitä, että *”ei voi hyväksyä ao. setelien muotoa, joka ei vastaa niitä vaatimuksia, mitkä kansan kesken kiertävän rahansijakkeen tulee täyttää”*. Olletikin ministeri Kuusi tarkoitti muodolla sekä seteleitten kokoa että kuva-aiheita.

Lopulta valtioneuvosto päätyi hyväksymään suunnitelman ja lausumaan Suomen Pankille moitteet menettelytavasta. Tämä päätös moitteineen toimitettiin pankkivaltuusmiesten kautta Suomen Pankille.

Lehdistössä syntynyt setelikohu tuntuu kovin modernilta. Jonkin tahon arveltiin varmastikin pöyristyneen tai vähintäänkin pahoittaneen mielensä. Lopulta koko ”skandaali” siveettömistä seteleistä hiipui parissa viikossa. Asialle ei löytynyt omistajaa eikä esiin astunut yhtään mielensä pahoittajaa. Ehkä ministeri Kuusta lukuun ottamatta.

Uusi setelisarja laskettiin liikkeeseen asteittain vuoden 1923 aikana

Setelisarja oli käytössä 1950-luvulla saakka. Kansalliskirjaston digitoitujen sanomalehtien mukaan setelien kuva-aiheet alastomine ihmisineen eivät herättäneet oikein mitään julkista keskustelua kevättalvella 1923. Jonkin verran tuli moitteita seteleitten ”epäkäytännöllisen” suuresta koosta, heikkolaatuisesta paperista tai siitä, ettei niissä ollut mainintaa kullalla lunastamisesta. Ja hiukan leukailua piirustusten ”edullisesta hinnasta” – seteleistä oli kohuttu jo kesällä 1922, kun kävi ilmi arkkitehti Saarisen pyytämä huomattava palkkio seteleitten piirtämisestä.

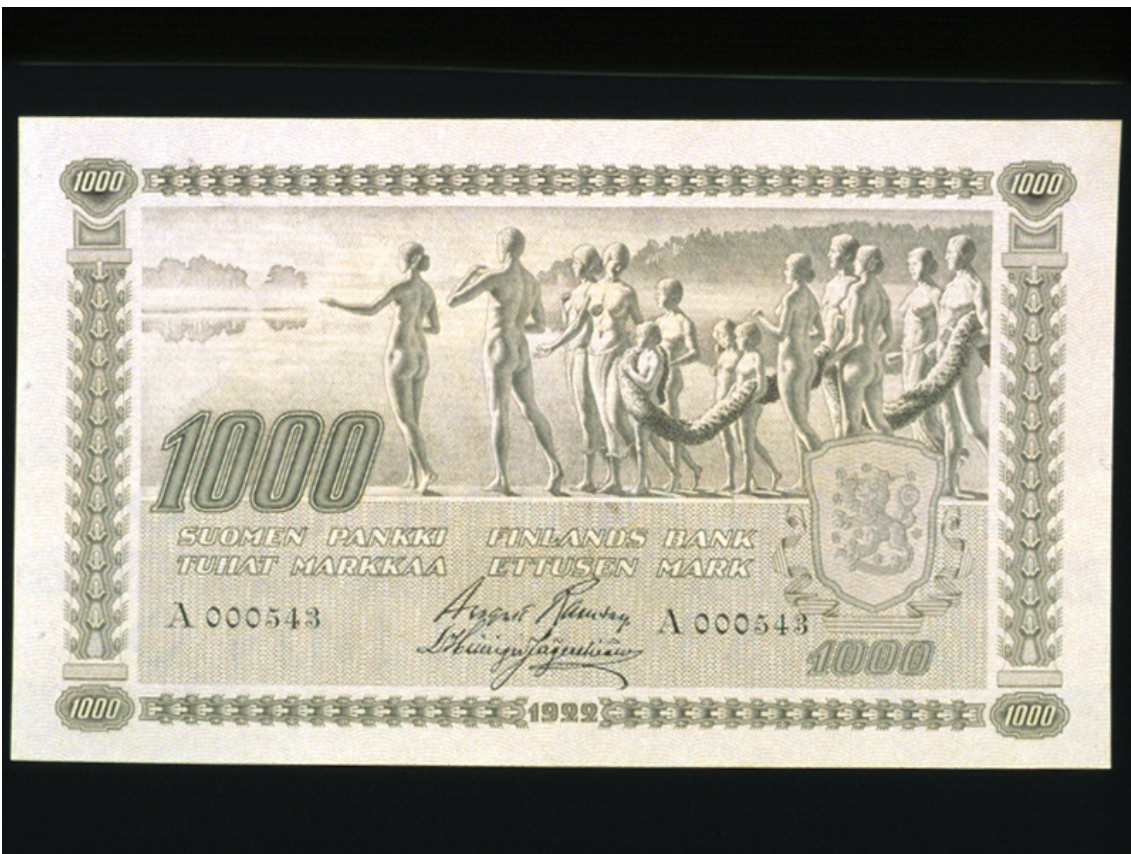
Setelit olivat tosiaankin isokokoisia, sitä suurempia mitä isompi arvo. Epäilemättä uuden lompakon osto oli edessä sillä melko rajatulla kansanosalla, jolla oli varastointiongelmia 500 mk ja 1000 mk seteleistä.

500 markkaa, etusivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

500 markkaa, takasivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

1000 markkaa, etusivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

1000 markkaa, takasivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

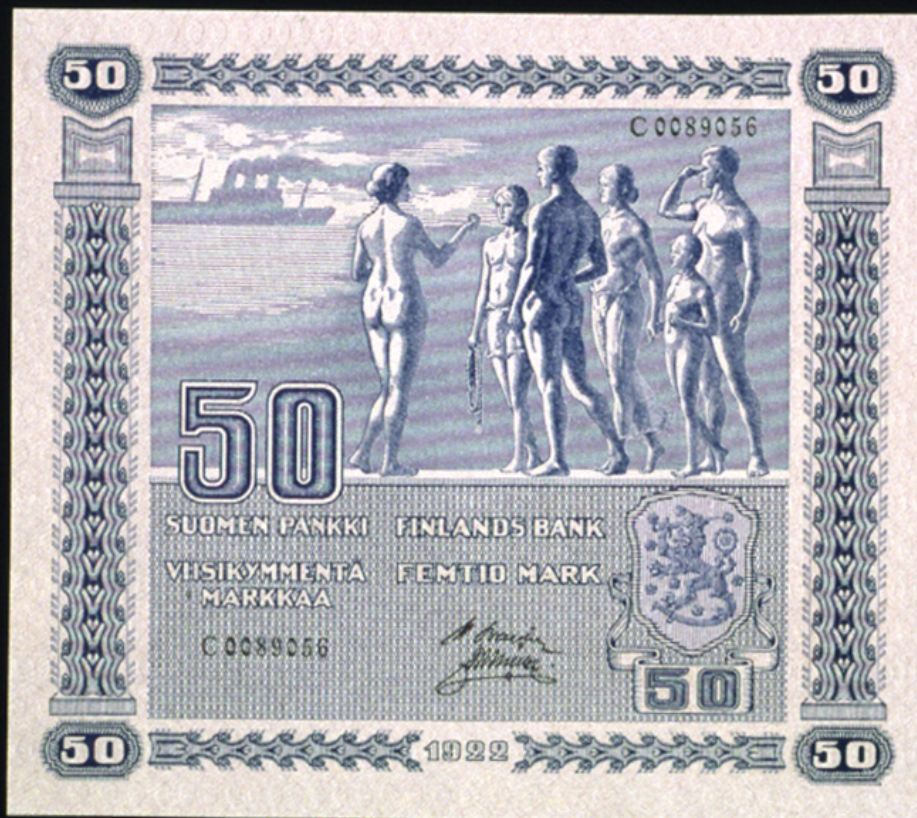
Mainittakoon vielä, että setelisarjan naisvartaloitten mallina toimi neiti Lydia Metsämaa, joka on ikuistettu myös Suomen Pankin seinällä roikkuvaan öljymaalaukseen ”Setelityttö”. Neiti Metsämaata haastateltiin pankin henkilöstölehteen 1970-luvulla ja hän arveli jääneensä neidiksi siksi, että hänen alastonkuvansa oli joka pojan lompakossa.

Vuoden 1922 setelisarja säilyi liikkeessä yli 30 vuotta ja sen syrjäyttivät vasta vuodesta 1955 eteenpäin Tapio Wirkkalan piirtämät valtiomiessetelit.

Nykyään Saarisen setelisarjaa pidetään yleisesti yhtenä hienoimmista Suomessa liikkeessä olleista setelisarjoista. Aidot setelit ovat nähtävillä Suomen Pankin rahamuseossa. Ja onpa museon seinällä posterikokoinen suurennoskin. Sen äärellä kukin voi pohtia omaa sietokykyään.

Arkkitehti Eliel Saarinen. Museovirasto.

50 markkkaa, etusivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

50 markkaa, takasivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

100 markkkaa, etusivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

100 markkkaa, takasivu. Kuva: Jaakko Koskentola.

Lähteet

Antti Heinonen (2018) Sodan ja rauhan rahat

Suomen Pankin pankkivaltuusmiesten arkisto

Valtioneuvoston pöytäkirjat 1922, Kansallisarkisto

Kansalliskirjaston digitoidut sanomalehdet

Suomen Pankin valokuva-arkisto

Asiasanat

historia, setelit